

VELCÍ RUŠTÍ MYSTIKOVÉ

Přehledná práce Tomáše Špidlíka (*Les grands mystiques russes*, Paříž 1979, překlad z italského originálu) odborně a přitom poutavě přibližuje celé bohaté panoráma ruské spirituality na hlavních zástupcích důležitých skupin a dějinných epoch. — Autor, český jezuita, profesor Orientálního institutu a Gregoriány v Římě, patří už mezi přední autory v oboru východní spirituality.

Dějiny „svaté Rusi“ jako by odrážely dějiny celé církve: na počátku zasévá krev mučedníků (strastotěrců) semeno nových křesťanů. Nejznámějšími prvomučedníky ruskými jsou Boris a Gleb (1. kap.).

Východní křesťanství je nepředstavitelné bez mnišství. Prvním výhonkem na Rusi je Pečerská lávra, jejímiž zakladateli jsou svatí Antonyj (†1073) a Feodosij (†1074). Lávra převzala reformní tradici, založenou Theodorem Studitou (†826), z řeckého kláštera Studionu (2. kap.).

Monastýry daly církvi svaté biskupy (3. kap.). Dějiny slovanských národů si nelze představit ani bez svatých knížat (nejznámější jsou Vladimír a Olga) (4. kap.).

Po krizi, kterou prošlo křesťanství na Rusi ve 13. století, je to opět mnišské jádro, kde dochází k obnově. K jejím iniciátorům patřil sv. Sergej Radoněžský (1314–1391) a celá Svatotrojická lávra, kterou založil a která pak hrála velkou roli v celých ruských dějinách (5. kap.). V 15. stol. je opět pociťována potřeba reformy. Tentokrát se však ubírá konzervativnějším, tradicionalističtější směrem. Mluvčím této reformy, která neunikla politickým kompromisům s mocí, byl Josef Volokolamský (6. kap.). Jeho antagonistou byl sv. Nil Sorský (†1508); do Ruska uvedl hesychastské hnutí. Jeho teologie vnitřní modlitby je sice závislá na řeckých vzorech, ale svérázně dokonale psychologicky propracovaná. V 18. a 19. století na něj navážou ruští „starci“ (7. kap.). V politicky i duchovně sešněrované společnosti vystupují na obranu vnitřní i vnější svobody tzv. „jurodiví“, blázni pro Krista, jejichž poslání lze charakterizovat hesly svoboda, pravda, prostota. Nebojácně staví před společnost tvář Krista takového, kterého by společnost raději neznala (8. kap.).

Svéráznou kapitolou ruských duchovních dějin jsou „starci“. V klášteřích existovali odedávna, ale skutečnou renesanci prožili za starce Paisije Veličkovského (1722–1794). Ten dlouho marně hledal duchovní vedení, až mu je nakonec nahradila četba Písma a církevních otců a rozmluvy s přáteli. Tento dialogický způsob přenesl později do celé velké mnišské rodiny, která se kolem něho zrodila. Paisij Veličkovskij věnoval velkou energii také překladům patristiky, v níž viděl duchovní sílu pro svou současnost. Druhým velkým „stareckým“ centrem se stal klášter v Optině, založený Lvem Nagolkinem (†1841). Dá se říci, že odtud byl duchovně veden celý národ, prostí i intelektuálové. Starci vesměs nebyli kněží, experimentovalo se tu duchovní vedení laiky. Optinský klášter byl také velmi činný publikačně. Starci navázali na hesychastskou tradici vnitřní modlitby. Praxi duchovního poradenství starců vylíčil sugestivně F. M. Dostojevskij v *Bratřích Karamazových*. V Sarovském klášteře žil jiný věhlasný starce Serafim (1759–1833). Pro něho duchovní život je životem v Duchu svatém; askeze, modlitba, svátosti mají sloužit k tomu, abychom žili tímto životem.

(Serafimovy Rozhovory s Motovilem jsou přeloženy do češtiny Sávou Nerudou.) (9. kap.).

K velikánům ruské duchovní teologie patří jistě Theofan Zatvornik (1815–1894). Zřekl se biskupské funkce a odešel do samoty, kde se věnoval modlitbě, psaní a duchovnímu vedení dopisy. Jádrem jeho nauky je teologie srdce jakožto centra života, a dále teorie i praxe modlitby. Vychází z řeckých otců, ale je vidět, že zná i západní. Jeho asketické dílo má ekumenickou hodnotu, která dokazuje příbuznost základů duchovního života (11. kap.).

V knize nejsou opomenuty ani další charakteristické rysy východní spirituality: tzv. modlitba Ježíšova (12. kap.); liturgie, která je nejvyšším bodem duchovního života (13. kap.); kult svatých, zejména Bohorodičky, sv. Mikuláše a všech zemřelých (14. kap.). Není opomenut ani význam bible a ikon (10. a 15. kap.). Rusko mělo i svou specifickou spiritualitu manželskou, odvozenou ze zbožnosti mnišské; praxe sice redukovala původní ideály, ale není nezajímavé nechat se zde inspirovat (16. kap.). Pozornost si jistě zaslouží i moderní ruští myslitelé, pro něž Kristus byl živou postavou s důsledky politickými, všelidskými a kosmickými (Dostojevskij, Solovjov, Berd'ajev aj. — viz článek T. Špidlíka Ruská mystika a literatura, Studie 70/1980). Budiž jen dodáno, že ukázkám z pramenů ruské duchovní literatury je předřazen výstižný historicko–teologický úvod. — Potřebovali bychom tuto cennou knihu česky!

Je ruská pravoslavná spiritualita mrtvou či cizí záležitostí? Je velký zájem o ni v západním světě jen zvědavostí či únikem? Anebo spíš v ní nacházíme autentický prostor setkání s Kristem, který nás vede k theósis, k naplnění života v Kristu? Odpověď nejlépe najdeme ve zkušenosti, v přijetí nabízených možností, tedy v ekumenické otevřenosti, která od dob cyrilometodějských, prokopských a emauzských umožňovala u nás vzájemné oplodňování obou velkých duchovních tradic.

Kasián